

Kielen ja kirjallisuuden palveluksessa

■ TAPANI KELOMÄKI

H. K. Riikonen: *Im Dienste von Sprache und Litteratur. Mémoires de Société Néophilologue de Helsinki*. TOME LXXXVIII. La Société Néophilologique 2013.

H. K. Riikosen kirjoittama teos on Uusfilologisen yhdistyksen historiikki sen alusta vuodesta 1887 sekä juurista sitä ennen. Samalla teos on *Neuphilologische Mitteilungen* (1899) ja *Mémoires de Société Néophilologue de Helsinki* (1893) -julkaisusarjojen historiaa.

Historiikkeille ominaisesti teoksen esitystapa on kronologinen, ihmiset ja asiat ovat järjestyksessä ja sävy on positiivinen. Yhdistyksen nopeasti vakiintuneet tavat ja käytännöt selvitetään kirjassa, josta välittyy kuva tunnelmallisista tilanteista sekä täsmällisestä puheesta keskiaikaisten tekstien äärellä. Teos on tarkka ja perusteellinen, lähteitä on käytetty laajasti, erityisen huolellisesti perehdytty yhdistyksen pöytäkirjoihin ja julkaisuihin. Kerrottavaa on paljon, minkä vuoksi siellä täällä kertomus hie-man polveilee sinänsä kiinnostavissa yksityiskohdissa ja on lopussa paikoin luettelomaista, mutta pääosin kerronta etenee johdonmukaisesti. Yleensäkin teos on sivistynyt, esimerkiksi kieliä on tyylikkäästi ja kaikkea kääntämättä vierieressä: ranskaa, saksaa, englantia, suomea ja ruotsia.

Suomalaiselle lukijalle teos on sujuvaa saksaa. Eri ajoilta on kiinnostavia kvantitatiivisia tietoja ja taulukoita muun muassa jäsenmäärästä, miesten ja naisten vaih-

televasta jakaumasta, julkaisujen sivumääristä, kansainvälisistä suhteista sekä suhteuttavia tietoja kotimaisista ja kansainvälisistä tieteellisistä aikakauslehdistä.

Yhdistyksen painopiste on aina ollut filologiassa. On keskitytty vanhojen tekstien tutkimukseen, mikä tarkoittaa tekstikokoelmien laattimista ja julkaisemista sekä tekstikriittistä tutkimusta erityisesti keskialjalta, mutta myös kielihistoriaa, lainasanatutkimusta ja etymologiaa. Eri aikoina on lisäksi pidetty esitelmää ja julkaistu kirjoituksia estetiikasta, slaavilaisesta filologiasta, kirjallisuuden tutkimuksesta sekä aiemmin runsaasti myös kielenopetuksesta. Alkuaikoina kirjoittajien ja esiintyjien vähälukuisuuden vuoksi esitysten kirjo vaihteli enemmän, jolloin esitelmöitiin muun muassa mytologiastakin. Julkaisut ovat olleet tieteellisiä artikkeleita ja muita kirjoituksia esimerkiksi pedagogikasta, sittemmin myös väitöskirjoja ja monografioita. Yhdistyksen perustaminen kytkeytyy kiinteästi uusien kielten, lähinnä saksan, ranskan ja englannin yliopistoliseen opettamiseen ja tutkimiseen Helsingissä sekä kielten kouluopetukseen.

Yhdistyksen perustamisen aikoihin jokainen tieteellinen seura oli nykyistä huomattavasti merkittävämpi osa maan tiedettä ja muuta kulttuuria, koska sivistys oli ohutta ja sivistyneistö pieni. Niinpä yhdistyksen piirissä monet olivat mukana monenlaisissa yhteiskunnallisissa ja sivistyksellisissä tehtävissä, esimerkiksi H. G. Porthan, J. V. Snellman tai Fredrik Cygnaeus.

Teoksesta välittyy uudisraivaajien sivistysoptimismi, usko koulutukseen ja edistykseen sekä kielentutkijoiden pyrkimykset kansainvälisyyskasvattajiksi ja sivist-

tyksen airuiksi. Uusien kielten osaajilla ja tutkijoilla on ollut tuntuva rooli Suomen kansainvälistämisessä ja eurooppalaistamisessa sekä ammatillisesti että konkreettisesti, muun muassa diplomaatteina ja erilaisina kulttuurilähettäjinä. Matkan varrella näkyy myös kulttuurisia suunnanmuutoksia, esimerkiksi klassillisen sivistyksen suhteellinen heikkeneminen tai se, miten tavattoman kaukainen paikka Amerikka ennen toista maailmansotaa oli, sillä yhdistyksen johtohenkilöistä ei oikeastaan kukaan ollut siellä käynyt.

Vaikka yhdistys tavallaan on aiheiltaan arjen yläpuolella (keskiaikaiset tekstit, runot, estetiikka), kielten tutkimuksellakin on ollut poliittista merkitystä ja politiikalla on ollut merkitystä tutkimukselle. Alkuaikoina toiminta näyttää monin tavoin tukeneen niin sanottua kansallista projektia, sillä suomalaisen kulttuurin keskeisiä hahmoja vilahtelee teoksen sivuilla (esim. E. N. Setälä ja Otto Donner). Yhdistyksen kansainvälisesti kokeineilla ja kielitaitoisilla jäsenillä oli käyttöä ennen itsenäistymistä sekä nuoren tasavallan kansainvälisen aseman vakiinnuttamisessa.

Muutamissa kohdin teos kuitenkin välttelee suoraa puhetta. Itsenäistyvässä tasavallassa eli rinnakkain suomi ja ruotsi, oli suomenmielisiä ja svekomaaneja, joita nimeltä mainiten oli myös yhdistyksessä (esim. Axel Freudenthal ja Heikki Ojansuu). Yhdistys oli hyvin ruotsinkielinen, kuten muutkin seurat noihin aikoihin. Ei vaikeuta siltä, että teos erityisesti peittelee mitään, mutta lukijalle jää mietittäväksi, kuinka sopuisaa suomen ja ruotsin rinnakkaiselo on ollut.

Toinen kiintoisa poliittisuontei-

nen seikka on seuran pääalojen ja slaavilaisen filologian vaihtelevat välit, mikä kansallisen projektin aikana ja myöhemminkin on eri tavoin heijastellut Suomen suhdetta Venäjään ja Neuvostoliittoon. Slavistit kärsivät siitä, että venäjä oli sortavan imperiumin kieli. Muitakin filologiassa tuntuvia itäisen ja läntisen kulttuurin eroja oli jatkuvasti niin paljon, että lopulta slavistit lähtivät ja perustivat Slavistipiirin vuonna 1964.

Politiikka tuntui myös maailmansotien aikoina ja välillä. Yhdistyksen johtajistossa ja jäsenistössä oli useita germanisteja, joilla oli erilaisia suhteita kansallissosialistisen ajan saksankieliseen maailmaan. Toisaalta oli myös romanisteja ja anglisteja, jotka suhtautuivat nuivasti germanistiikkaa haittaavaan politiikkaan ja joihinakin germanisteihin. Lisäksi oli tutkijoita, joille filologinen tutkimus oli eskapismia menneiden maailmojen teksteihin. Näistäkin asioista teos kirjoittaa esittelemällä toiseikkoja niin monipuolisesti, että syntyy ristiriitaisuudessaan ehkä todenmukainen kuva noista ajoista. Tuollainen hienotunteisuus on lopulta hyvä ratkaisu.

Kirjassa esitellään useita ansiokkaita uurastajia, tehokkaita esimiehiä, lahjakkaita tutkijoita ja monenlaisia uran aukaisijoita, kuten Werner Söderhjelm, Arthur Långfors tai Veikko Väänänen. Miehet tulevat mainituiksi etevinä filologeina, tutkimusten edistäjinä ja organisaattoreina sekä monipuolisina sivistyksen agentteina. Suomessa vieraili yhdistyksen alkuaikojen nuikkoina vuosina myös ulkomaisia opettajia, kuten Léon Biaudet tai Jean Poirot. On erinomaista, että nuokin nimet tulevat mainituksi pioneereina yhdistyksen piirissä.

Historiikkien ylevään tapaan teos kertoo ihmisistä ja tapahtumista, yhdistyksen menestyksestä, mutta niukasti erimielisyyksistä, arjesta, esimiesten toimintavoista ja luonteista. Niinpä kiinnostavassa pienoisarikkelista opettaja Hanna Andersinista luetellaan vaikuttava luetelo julkaisuja, kansainvälisiä suhteita ja muuta toimintaa, mutta vain ohimennen tuodaan esiin hänen vahvuutensa vastustaa jopa esimies Söderhjelmiä. Lähes ainoana mainintana tuollaisesta asiasta se panee lukijan miettimään kuvaa johtohenkilöistä hieman yksituumaiseksi.

Teoksen kertomuksessa menneisyys näyttää nykytilaan johtavalta edistyvältä prosessilta. Se on voittajien historiaa ja suhteellisen niukasti tietehistoriaa, käsitehistoriaa tai tieteensosiologiaa. Historiikit ovat luonteeltaan sellaisia, siinä lajissa teos on erinomainen. Teos ei myöskään suoraan tarkastele seuran alojen keskinäisiä jännitteitä, vaikka siellä täällä ilmenee uusien ja vanhojen kielten kilpailu asemasta. Asia on aiemmin ollut mutkikas, sillä uudet kielet (saksa, ranska sekä lisäksi italia ja espanja) ovat taistelleet elintilasta klassillisen filologian vallitessa. Toisaalta useimmat noiden kielten professorit ja esimiehet ovat olleet klassillisten kielten taitajia ja tutkijoita, varsinkin latinan eri muotojen hallitseminen on ollut edellytyksenä filologialle. Teos näyttää myös uusien kielten muuttuvia suhteita, englantia on väijäämättä kasvanut kauas ranskan ja saksan ohi.

Vaikuttaa siltä, että kielentutkimus on yhdistyksen piirissä ikään kuin lingvistiksi kotoitunut, filologian suojassa, sillä isot lingvistiset suuntaukset, kuten nuogrammaattinen kielitiede tai strukturalismi,

ei näy yhdistyksen kielitieteellisen toiminnan taustalla. Nähdäkseni kirjallisuustieteeseen on läheisemmät välit.

Teoksen viimeisessä luvussa todetaan, että alkuperäisestä filologisuudesta (tekstikritiikki ja vanhojen tekstikokoelmien toimittaminen, kielihistoria, etymologia, lainasanatutkimus, kulttuurihistoria ym., aikaisemmin myös pedagogiikka) yhdistyksen ala on laajentunut. Samoin todetaan pitkin matkaa, että yhdistys on ollut uskollinen tutkimuksellisille perinteilleen, eikä kaikkea ole koskaan mahdollista tehdä. Nähdäkseni kuitenkin kielentutkimus on laajentunut nopeammin kuin yhdistys esimerkiksi pragmatiikan suuntaan, eivätkä se tai synkroninen syntaksin tutkimus tai vaikkapa sosiolingvistiikka ole yhdistyksessä kovin näkyneet. Esimerkiksi englantia tutkitaan Suomessakin nykyään laajemmin kuin yhdistyksen perinteisen filologian näkökulmasta, joten huomattava joukko nykyisiä suomalaisia anglistiikan professoreita esiintyy teoksen sivuilla vain harvoin tai ei lainkaan.

Aivan lopuksi teos esittelee yhdistyksen nykyisen puheenjohtajan Juhani Härmän pohdiskeluja sanojen filologia, kielitiede ja lingvistiikka merkityksestä eri kielissä ja eri aikoina. Tämän voinee käsitellä ehdotukseksi määritellä asioita uudelleen, mikä ehkä on valmistautumista perinteikkään yhdistyksen avartumiseen nykyhetken laajenevaan lingvistiseen maailmaan. Se on epäilemättä tehtävissä perinteitä ja entisiä kiinnostuksen kohteita hylkäämättä.

Kirjoittaja on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa ja alan oppihistorian opettaja.